



GLOBAL IQLIM TIZIMINING ISHDAN CHIQISHI VA UNING INSONYATGA TA'SIRI

Iroda Orifjonova Orifjon qizi

Geografya kafedrası asisistenti

Shuhratov Shahriyor Jonpulativich

Samarqand Davlad Pedagogika Inistetuti Geografya yo'nalishi talabasi

1-Kurs 108-guruh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18640464>

Annotasiya: Ushbu maqolada global iqlimning yer iqlimiga tasiri ,hozirgi kunda qanday ishlar lar olib borilmoqdagi . global iqlimga insonyatni tasiri insonyatni global iqlimga tasiri muzliklarni nima sabdan erishi va qanday choralar kurib chiqishi va albat ona tabyat qanday asrashimiz haqda . Insonyatni kelajakda nima kutmodaligi haqda bayon bera .

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние глобального климата на климат Земли, а также меры, предпринимаемые в настоящее время для решения климатических проблем. Освещается воздействие человечества на глобальный климат, причины таяния ледников и возможные пути предотвращения данного процесса. Кроме того, анализируются вопросы охраны окружающей среды и сохранения природы. В статье также приводится прогноз возможных последствий изменения климата для будущего человечества.

Annotation: This article discusses the impact of global climate change on the Earth's climate and the measures currently being taken to address climate-related issues. It examines the influence of humanity on the global climate, the causes of glacier melting, and possible solutions to prevent further environmental damage. The article also highlights the importance of protecting nature and preserving the environment. Furthermore, it outlines potential future consequences of climate change for humanity.

Kalit so'zlar : global iqlim ,issiqxona efekti, BMT, muzliklar ,gaz havo , obhavo ,iqlim , atmosfera .quyosh , bulutlar , zavot - fabrikalar.

So'nggi 10 yilikda Yer sayorasida kuzatila yotgan iqlim uzgarishlari gilobal miqyosda jiddiy muommoga aylanib kelmoqda . Global iqlim tizimining izdan chiqishi nafaqattabiyy muhitga , balki insonytaning yashash sharoitiga , sog'lig'igga , iqtisodiga va kelajagiga bevosita tasir kursatadi . Bu global iqlimning oshishi nafqat bizga insonyatga balki muzlikraga ham uzaro tasirini kursatmoqda .Bu esa kelajakda yer sharing jidiy muoomoga duch kelishi ham mukun . Ushbu maqolada global iqlim inqirozining asosiy sabablari ,oqibatlari va keyinchalik nima bulishi , unga qanday qarshi kurashishni tahlil qilib kurib chiqamiz.





Havo haroratinng oshishi

Hozir kunga kelib havo harorating oshishi bu mahaliy muommoga emas balki global muommoga ayldi deb hisoblasak buladi .Bu esa ob-havo va iqlim bilan bog`liq . Bunga asosiy sablar esa antirapogen omilar hisoblanadi . Chunki bu antiropagen omilar atrof muhitga juda tasir kursat moqda . Ayniqsa zararli tomonlari bilan yani: o`rmon kesilish , sanoat , transport , va albatta ekalogika asosiy antiropagen ommilar shular . Tug`ri insonyat tabyat uchun foydali kup ishlar qilmoqda lekin bu ishlar tabyat uchun kam . Tabyat uzizni tiklashga qidirilgini bilamiz lekin shunga qaramay insonyat uzehtiyojlarini hali hamon qonmaganligi sabli tabyat uzini tiklashda juda kechikmoqda . Misol uchun aytadigan bulsak tabyat uzini juda sekin tiklaydi lekin insonyat uni tez buzadi .

Havo haroratining ortishi ham aynan shu muammolarga borib tarqaladi . hozirgi kunga kelib havo hararating ortishi har 10 yilda 0.3 C gradusga oshadi . Havo oritishiga asosiy sabab esa bu " issiqxona effekti" buladi .

Issiqxona Effekti

Issiqxona effekti mexanizimini quydagicha tushuntirish mukun:karbanat gaz qoplamidan quyosh radyatsiyasiqisqa tulqinli specter qismidan bemaol o`tishi mumkun , lekin unda yer sirtidan uzun to`lqinli nurlanish sezirarli darjada yutuladi .Shuning uchun ham atmosferada kaebanat angrid gazi massasining ortishi natijasida undan quydagicha harorat kutariladi .Bu esa global isishining o`sishiga olib keladi .

Yer iqlimiga quyosh energiyasing doimiy oqimi ta`sir kursatadi .Yerga kelayotgan energiyaning 30% yana kosmosga qaytadi .Taxminan 15% atrofidaagi





energiya atmosferaga yutiladi .Qolgan katta qismi atmosferadana o`tib ,yer sirtini issitadi .

Yer ushbu energiyani kosmosga uzun tulqinli infraqizil nurlanish kurinishida qaytadi: Atmosferada mavjud bulga <<Issiqxona effekti hosil qiluvchi gazlar >> yerning infraqizil nurlanishi to`sisb qoladi va uni kosmosga o`tishiga imkon beradi .

Asosiy issiqxoa efektini hosil qilivchi gazlar suv bug`lari , karbonat angrid , trapesferadagi azon, metan , azot oksidi , galoidueglar va sanoat korxonalari chiqadigan gazlara hisoblanadi . Bu gazlar shu tariqa chqishni boshlasa global iqlimga jidiy muammo tug`diradi buning natijasida esa tabayat katta tasir kursatdi ayniqsa muzliklar .Muzliklar bu 1000 yildan beri qor yog`ishi va havo harorating pasligi natijajjsida 1000 yilar davomida yig`ilib kelgan va qor muzliklarini shakillantirgan . Hozirgi kunga kelibe esa bu muzliklarni erishi keskin oshib bormoqda

Muzliklarning Erishi Va Ularing Gidralogik Ahamyati

1.Muzliklarnin g erishi XX asr boshlaridan yer sayorasi tarixida 1marta kuzatilmoqda . Muzliklarning erishi ham global iqlimga uz tasirini kursatmasdan quymaydi. Chunki muzliklar yer sharining asosiy chuchuk suv man baiy hisoblanadi , olimlarning aytishi buyicha chuchuk suv zahirasi aynan shu muzliklarda yer sharing barcha chuchuk suv zahirasing 68% aynan shu muzliklarda joylashga . Agarda bu muzliklar shu tariqa eirshni boshlasa galobal iqlimga uz tasirini kustatadi . Hozirg kunda har 10 yilda 0.3 C gradusga oshib bormoqda bu esa XX asr boshlarida keskin tezlashdi.

Olimlar guruhi so`nggi o`ttiz yil ichida sayyoramiz muz qatlamining rekord darajada erishini qayd etdi va buni «halokatli yo`qotish» deya baholandi Britaniyalik tadqiqot guruhi 1994 dan 2017 gacha bo`lgan davrda Yer muzlarining erish darajasi 65 foizga oshganligini aniqladi. Bu haqda SciTechDaily xabar berdi.

Shunday qilib, 23 yil ichida sayyora taxminan Buyuk Britaniyaning kattaligicha keladigan 100 metr qalinlikdagi muz qatlamiga teng bo`lgan 28 trillion tonna muzni yo`qotdi. Erish darajasi yiliga (1994 yilda) 0,8 trillion tonnadan 1,3 trillion tonnaga (2017 yilda) oshdi. Yo`qotishlarning aksariyati Antarktida va Grenlandiya muz qatlamlari erishi natijasida yuzaga keldi. Muz erishining tezlashishi dunyo okeani sathini ko`taradi va qirg`oq bo`yidagi shahar va ekotizimlarga halokatli toshqinlar bilan tahdidi soladi.

Olimlar sayyoraning turli nuqtalaridagi 215 ming tog` muzliklar, Grenlandiya va Antarktidaning qutbli muz qatlamlari, Antarktida va Shimoliy





muz okeanlarida suzib yuruvchi dengiz muzlarini o'rgandi. Tadqiqot xulosalari butun sayyora bo'ylab muzlar yo'q bo'lishi darajasi ayanchli va tashvishli ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, muzlar erishining 68 foizi atmosferaning va 32 foizi esa okeanlarning isishi natijasida yuzaga kelgan.

Bu ketishda insonyat qanday xavf – xatarlarda duch keladi . Insonyatni nima kutmoqda

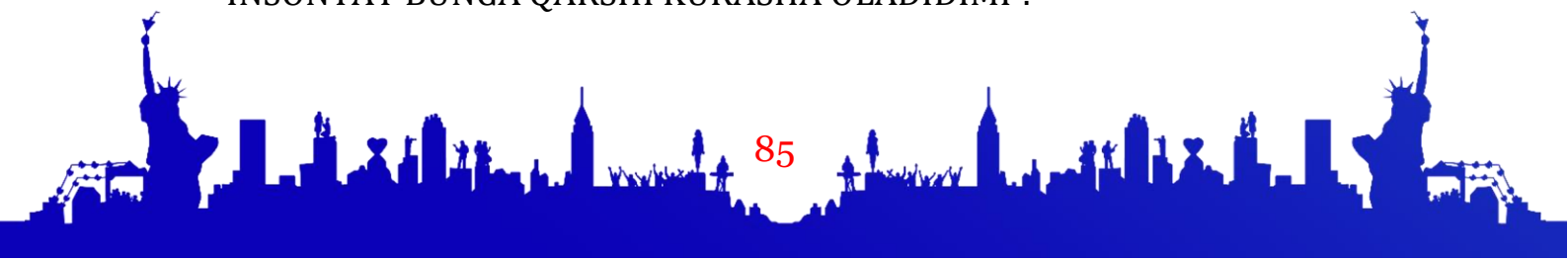
Insonyatni Kelajakda Nima Kutmoqda

Insonyat yani biz har bir qiladigan ishlarimiz boshida uzimiz turamiz yuqoridagi muzliklar qanday eishini nima sabdan erishsini yaxshi bildik. Agar biz shu tariqa ketaversak , uz ehtiyojlarimizni jilovlay olmasak , shuni amin bulib aytamanki Ona tabiyat insonyatga bu ishlarimiz uchun qanydir xavf solish mukun . Agar bunga ishonmaymiz desak odiy bir moil tariqasida kurib chiqamiz , misol uchun muzliklar: Muzliklar bu 2 ga bulimadi tog` muzliklari va materik muzliklari . Bu 2 la muzliklar erishi ham yer shari uchun juda xafli , tug` bu erishlaar biederaniga erimas lekin shu erish tezligi mobaynida davom etsa uzoqqa bormasligi aniq bu esa insonyatga

qirg`oqchilik , suv toshqinlari , iqlimimng uzgarishi , dengiz sathining oshishi , Bu hodisalar yilar davomida oshib boradi . Dengiz sathining oshishi bu okeanlardagi oqim yunalishini uzgartiradi va yer sharida katta uzgarishlar olibkeladi dengiz oldi tashovchi aholar sunamiz yoki suv sathi oshadi .Tog` muzliklarida esa qorlarning erishi tufayli tog` oldi va qirlarda muzliklaini erishi tufayli qirg`oqchilk duch keladi bu esa q materik ichida hosil bulganligi sabbli qirgoqchillka olib kladi .Bu qirg`oqchilik natijasida kup hayvonlar suvsiz qoladi o`simliklar esa o`sishi sekinlashadi . Bu yuqoridagi hodisalar 1 gina muzliklar tariqasida kurib chiqildi .Endu bularga misol o`rmonlar , hayvonlar qanday biz insonyatga qanday choralar kurgan bulishi haqda bir uylab kuraulikchi . Birgina global ishish natijasida qanday ahvollar yuzaga kelmoqda . Bu shunchaki bir global iqlimga tasir kursatuvchi ommilar edi.Tug`rib bu ommilarga biz 100 yilda balki 200 yilda duch kelmaymiz lekin bari bir duch kelimiz hamma hamma narsaning ham uz chegarsi bor .

Insonyat bundya holatlarga tayor turishi kerk deb tayorgalik kurshdan foyda yuq ligini qanchonki tushunsak biz yutamiz . Biz bu xavfga tayorgalik kurgandan kura uni oldini olsak yaxshi buladi . Uzbek xalqida ham shunday bir ajoyib ibora bor <<Kasalni davolashdan kura , uni oldini olish kerk deb >> shunday ekan biz bu xavfnai oldi qanday qarshi kurashzmiz ?

INSONYAT BUNGA QARSHI KURASHA OLADIDIMI ?





Bugun jahon hamjamiyati iqlim o'zgarishini insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biri deb tan olmoqda. BMT Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi doiraviy konvensiyasi uni hal etishning ikkita asosiy yo'nalishi belgiladi: atmosferaga issiqxona gazlari chiqarilishini kamaytirish hamda kuzatilayotgan va kutilayotgan iqlim o'zgarishlariga moslashish. O'z vaqtida choralar qabul qilmaslik va atmosferada issiqxona gazlari miqdorini bundan keyin ham ko'payishi holatida mamlakatlar iqlim o'zgarishi borasidagi harakatlar uchun katta mablag'larni mobilizatsiya qilishlariga to'g'ri keladi.

Iqlim o'zgarishi bilan bog'liq o'sib borayotgan global tahdidlarga kompleks javob qaytarish maqsadida 2015-yil 12-dekabrda Parij Bitimi qabul qilingan. Ushbu hujjat 2016-yil 4-noyabrda kuchga kirgan. Bitimning maqsadi BMT Iqlim o'zgarishlari bo'yicha doiraviy Konvensiyani amalga oshirilishini faollashtirish, global o'rtacha haroratning industriallashtirishgacha (1750-y.) bo'lgan darajaga nisbatan 2 S ga saqlab turish hamda haroratning Selsiy bo'yicha 1,5 darajagacha o'sishini cheklashga harakat qilishdan iborat. Bu 2050-yilga kelib issiqxona gazlari global ajratmalarini 40-70 foizga kamaytirishni va 2100-yilga kelib uning 0 yoki manfiy ko'rsatkichga yetkazishni talab etadi.

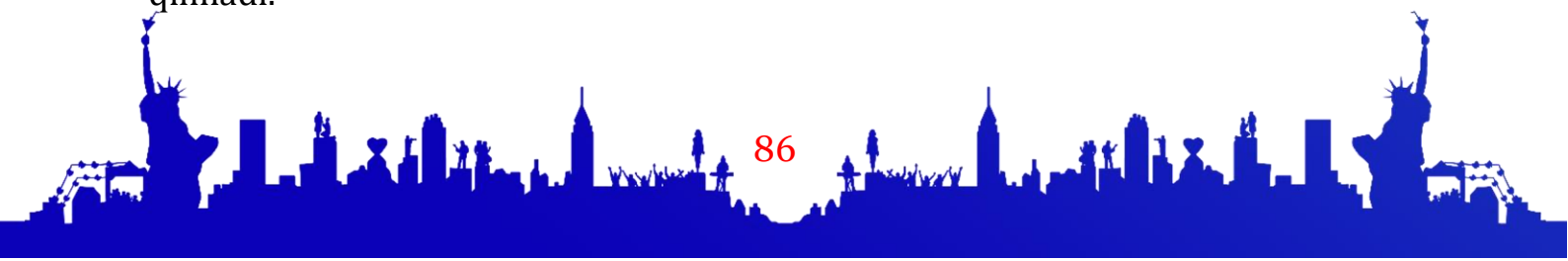
Ta'kidlash joiz, 2017-yil 19-aprel kuni BMTning Nyu-Yorkdagi Bosh qarorgohida O'zbekiston Parij Bitimini imzoladi. Mazkur bitim 2018-yil 3-oktyabr kuni ratifikatsiya qilindi. 2030-yilgacha uzoq muddatli istiqbolda O'zbekiston Respublikasi iqlim o'zgarishiga qarshi kurash chora va harakatlarni kuchaytirishni – 2030-yilga kelib issiqxona gazlari solishtirma tashlanmalarini 2010-yildagi darajaga nisbatan (yalpi ichki mahsulotga) yalpi ichki mahsulot birligiga 10 foizga qisqartirishni mo'ljallamoqda.

Kelgusi 20-30 yil ichida iqlim o'zgarishi insoniyatga beshta asosiy xavotirni alohida urg'ulaydi.

Bular sirasiga Arktika dengizidagi muzliklar va marjon riflari kabi unikal tizimlarga bo'lgan tahdidlar kiradi. Haroratning 2 gradusga ko'tarilishi bilan tahdid "o'ta yuqori" bo'lishi mumkin. Dengizlar va daryolarga bo'lgan ta'siri.

Unga ko'ra, ummon suvi tarkibidagi kislota oshadi va undagi marjon va jonzoatlarga xavf soladi.

Harorat oshishi bilan quruqlikdagi hayvonlar, o'simliklar va boshqa jonzoatlar balandliklar va qutblar sari harakat qila boshlaydilar. Insonlarga ta'sir haqida gap ketar ekan, oziq-ovqat taqchilligi eng katta xavotir uyg'otadi. Makkajo'xori, guruch va bug'doy 2050-yilga borib 25 foizga kamayishi bashorat qilinadi.





2050-yilga borib aholi soni 9 milliardga yetishi va shaharlar kengayib borishi kutilar ekan, oziq-ovqat yetishmovchiligi yana-da yomonlashadi. Tropik hududlar va Antarktikaning ba'zi qismlarida baliqchilar o'ljasi 50 foizga kamayishi mumkin.

Xulosa:

Global iqlim tizimining ishdan chiqishi bugungi kunda insoniyat oldida turgan eng jiddiy muammolardan biridir. Atmosferada issiqxona gazlarining ortishi, o'rmonlarning qisqarishi, sanoat va transport chiqindilarining ko'payishi natijasida Yer yuzasida o'rtacha harorat oshib bormoqda. Bu jarayon muzliklarning erishi, dengiz sathining ko'tarilishi, qurg'oqchilik, kuchli yog'ingarchilik va boshqa ekstremal ob-havo hodisalarining tez-tez kuzatilishiga olib kelmoqda.

Iqlim tizimidagi o'zgarishlar nafaqat tabiiy muhitga, balki inson salomatligi, qishloq xo'jaligi, suv resurslari, iqtisodiyot va ijtimoiy barqarorlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, suv tanqisligi va cho'llanish jarayonlari Markaziy Osiyo hududida dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligi va aholi farovonligiga bevosita ta'sir qiladi.

Shu sababli global iqlim muammosini hal etish uchun xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanish hamda ekologik madaniyatni oshirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Yu.V. Petrov , H.T.Egamberdiyev ,M. Alautdinov ,B.M.Xolmztjon toshkent 2010 Iqlimshunoslik kitobi 147- 166 -bet
- 2.G`X. Yunusov , R.R.Ziyayev -toshkent 2018 Umumiy gidralagoyiya va iqlimshunoslik 137-146 - bet
- 3.O`.Q.Abdunazarov , M.T,Mirkamalov , SH.M.SHaripov
R.A.Ibragimov - toshkent 218 ummiy tabiy geografiya 135-146 bet
- 4.IPCC. Iqlim o'zgarishi 2023: Umumlashtirilgan hisobot. Jeneva, 2023.
- 5.Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit dasturi (UNEP). Emissiyalar tafovuti hisoboti – 2023.
- 6.Jahon Meteorologiya Tashkiloti (WMO). Global iqlim holati to'g'risida hisobot – 2023.
- 7.Parij iqlim kelishuvi, 2015-yil.
- 8.O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi materiallari.





Birlashgan Millatlar Tashkiloti (UN). Causes and Effects of Climate Change.
<https://www.un.org/en/climatechange/science/causes-effectsclimate-change>
Ochilov S.Z. Global iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan
geoeologik jarayonlar. ERUS. <https://erus.uz/index.php/er/article/view/5970>
Pardayev L., Ismoilov S.A. Global iqlim o'zgarishining mamlakatlar iqtisodiyotiga
ta'siri. <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/13635>
Mirzaaxmedov Z., Mirzaaxmedova N. Iqlim o'zgarishi va uning qishloq xo'jalikka
ta'siri. <https://scientific-jl.org/obr/article/view/10442>
Toshturdiyev N.N., Adenbayev B.Y. Global iqlim o'zgarishi sharoitida chuchuk suv
tanqisligi muammosi. <https://pedagogs.uz/ped/article/view/1343>
Safarova X.B. Global iqlim o'zgarishi va uning O'zbekiston ekologiyasiga ta'siri.
<https://scientific-jl.org/tal/article/view/8608>
UNICEF Uzbekistan. Iqlim o'zgarishi haqida bola bilan qanday gaplashish kerak.
<https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/stories/iqlim-ozgarishihaqida-bola-bilan-qanday-gaplashish-kerak>

